

TÜRK HALK DÜŞÜNCESİNDE BEKÂRET SEMBOLÜ OLARAK BAL *

Honey as A Symbol of Virglnlty In Turkish Folk Thought

Dr. Öğr. Üyesi İsmail ABALI**

ÖZ

Gerek bedensel bir ihtiyaç gerek de üreme kaygısının tek çözümü olması noktasında cinsellik, tüm canlılarda olduğu gibi insanlar arasında da vazgeçilemeyen dürtülerden biridir. Fakat insan cinselliğini diğer canlılardan ayıran bir nokta bulunmaktadır ki bu da çeşitli sosyal normlar aracılığıyla aktif cinsel yaşamın evlilik kurumuna bağlanması ve bazı durumlarda katı kurallarla kısıtlanması noktasında tezahür eder. Birçok toplumda bu yasadır, özellikle kadın cinselliği bağlamında daha tutucu bir hâl almaktadır. Ataerkilli toplum yapısının da etkisiyle sosyoekonomik endişeler neticesinde ortaya çıktığı düşünülen bu kısıtlama, bekâret olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal yaşamda, aile kuracak erkeklerin soy ve miras devamının sağlanması kaygısıyla kadının evlilikten önce cinsellikle tanışmasının tamamen önüne geçen bakirelik, dinî ve ananevi kurumlarda da desteklenerek sosyal bir norm suretinde insanlığın ortak bir değeri hâline getirilmiştir. Bakirelik, yüzyıllar boyunca sosyal bir gerçek olsa ve inanç-gelenek bağlamında ele alınan bir gereklilik şeklinde algılansa da sonraki nesillere aktarılması noktasında da bazı kısıtlamalar söz konusu olmuştur. Nitekim bu olgu, cinsellik ile ilgili diğer kavram ve durumlar gibi birtakım sansürlemelere uğrayarak toplumların kolektif bilinçaltında bastırılmıştır. Bilinç düzeyine çıkması psikolojik mekanizmalar tarafından engellenen bekâret ile ilgili bu zihinsel kısıtlamalar, toplumların kimi folklor ürünlerine aksetmiş; fakat bu yansıma çeşitli sembol ve imgelerle dile getirilebilmiştir. Yiyecek ile şehvet arasında mevcut olduğu iddia edilen ortak nitelikler bağlamında, dünya üzerindeki çeşitli toplumların sosyokültürel ve folklorik yaşantısında cinsellik ile ilişkilendirilen bal, Türk'ün bilinçaltında ise daha dar bir kavram alanına dâhil olarak bekâretin sembolik ifadesi hâline gelmiştir. Balın Türk halk düşüncesinde kadın cinsel saflığının bir temsili olduğu tezi üzerine temellendirilen ve bu iddiayı kanıtlarıyla ispat etmeyi amaç edinen bu çalışmada, söz konusu iddianın somut delillerine yer verilmiş ve sözlü gelenek unsurları bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Türk düşüncesinde dünyasından beslenen mani, türkü, masal, halk hikâyesi, efsane ve evlilik ritüelleri ile halkın bilinçaltındaki cinsel sembollerini dizelerine nakşeden halk ozanı Karacaoğlan'ın şiirleri üzerinde psikanalitik bir çözümlemenin yapıldığı çalışmada, balın sembolik bir kavram olarak yer aldığı sözel ve eylemsel yaratmalar arasında somut bir ilişki-nin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişki, belirlenen bal sembolünün bekâretle ilgili daha özel durumların tüm ürünlerde de geçerli olmasına dayanmakta ve bu da cinsel saflığı temsil eden balın, Türk halk düşüncesinde imge bütünlüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan inceleme ve çözümlemeye göre bal figürü, iletişimsel yönü olan ve birey ile toplum arasındaki etkileşimde derin anlama sahip bir semboldür. Böylece çalışmada, bünyesinde bal imgesini barındıran kimi folklorik yaratmalar ile toplumsal uygulamaların anlamlandırılması, yorumlanması ve analiz edilmesi noktasındaki bazı eksiklikler giderilmiş; söz konusu halk bilgisi ürünlerine yeni bakış açıları kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Halk düşüncesi, cinsel simgecilik, yiyecek sembolizmi, bal, bekâret.

ABSTRACT

Sexuality is one of the indispensable impulses among humans, as it is in all living things, at the point of being both a physical need and the only solution to reproductive anxiety. However, there is a point that distinguishes human sexuality from other living things, which manifests in the fact that active sexual life is linked to the institution of marriage through various social norms and in some cases restricted by strict rules. In many societies this ban becomes more conservative, especially in the context of female sexuality. This restriction, which is thought to arise as a result of socioeconomic concerns with the effect of the patriarchal social structure, is called virginity. In social life, virginity, which prevents women from meeting sexuality before marriage with the concern of maintaining the lineage and inheritance of men who will start a family, has been made a common value of humanity in the form of a social norm by being supported by religious and traditional institutions. Although virginity has been a social reality for centuries and it is perceived as a necessity that has been handled in the context of belief-tradition, some restrictions have arisen at the point of passing it on to the next generations. As a matter of fact, this phenomenon has been suppressed in the collective

* Geliş tarihi: 05 Ekim 2020 - Kabul tarihi: 31 Mart 2021

Abalı, İsmail. "Türk Halk Düşüncesinde Bekâret Sembolü Olarak Bal" *Milli Folklor* 131 (Güz 2021): 62-74

** Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Iğdır/Türkiye, ismail.abali@igdir.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2361-039X.

subconscious of the societies by being subjected to some censorship like other concepts and situations related to sexuality. These mental constraints on virginity, which are prevented by psychological mechanisms to reach the level of consciousness, have been reflected in some folklore products of societies; but this reflection could be expressed by various symbols and images. Honey, which is associated with sexuality in the sociocultural and folkloric life of various societies around the world, in the context of the common qualities claimed to exist between food and lust, has become the symbolic expression of virginity by being included in a narrower conceptual area in the subconscious of the Turk. In this study, which is based on the thesis that honey is a representation of female sexual purity in Turkish folk thought and aims to prove this claim with evidence, the concrete evidence of the claim in question is included and the oral tradition elements are analyzed with a holistic approach. In the study, in which a psychoanalytic analysis has been made on the poems of the folk poet Karacaoğlan, who embroidered the sexual symbols in the subconscious of the people, with the mani, folk songs, fairy tales, folk stories, legends and marriage rituals fed by the Turkish world of thought, it is determined that there is a concrete relationship between the verbal and operational creations in which honey takes place as a symbolic concept. This relationship is based on the fact that the more special aspects of the determined honey symbol regarding virginity are also valid in all products and this shows that honey, which represents sexual purity, has image integrity in Turkish thought. According to the study and analysis, the honey figure is a symbol that has a communicative aspect and deep meaning in the interaction between the individual and the society. Thus, in the study, some deficiencies in the explication, interpretation and analysis of some folkloric creations and social practices that contain the image of honey have been eliminated; these folklore products have been provided with new perspectives.

Key Words

Folk thought, sexual symbolism, food symbolism, honey, virginity.

Giriş

Psikanalistlere göre bireyin somut yaşamında gerçekleştirmediği arzular, sosyal normlarca bastırılarak bilinç gerisine itilir ve sanki unutulmuşçasına uzunca bir süre bu zihinsel mekanizmada bekletilir. Bilincin etkin olmadığı bazı durumlarda (rüya, dil sürçmesi, hayal vb.) ise bu arzuların tezahür etmesi kaçınılmaz bir hâl alır. Bireyde mevcut olan bu psikolojik süreç, topluluklar için de söz konusu olup toplumun bilinç gerisinde beklettiği kimi dürtüler, milletlerin mit ve masal gibi folklorik yaratmalarında ortaya çıkabilir. Cinsellikle ilgili arzu, dürtü ve ifade biçimlerinin tezahürü ise çeşitli imge ve semboller aracılığıyla mümkün olmaktadır (Çobanoğlu 2010: 166). Bu nedenle bir toplumun bilinçaltında var olan arzularının keşfedilmesi, ancak o milletin sözlü ürünleri üzerinde yapılacak cinsel simgecilik araştırmalarıyla imkân dâhiline alınmaktadır.

Cinsel simgecilik, insanlarda mevcut olan psikolojik bir olgudur. Geçmişten günümüze farklı nitelikler taşısa da var olmaya devam eden cinsel semboller, insanoğlunun ruhsal yaşamında açık bir biçimde ortaya çıkar. Bir başka deyişle insan zihni her şeyi cinsellikle ilişkilendirir (Abraham 2017: 24).

Cinsel simgecilik araştırmaları bağlamında, cinselliğin ifade edilmesinde yiyeceklerin başrolü oynaması dikkati çekmektedir. Andrievskikh (2014: 137-143), yemek yemenin temel işlevi göz önüne alındığında, insanlığın yarattığı tüm cinsel sembollerin başında yiyeceklerin gelmesinin şaşırtıcı olmadığını belirtir. Araştırmacıya göre yemeğe olan iştah ile cinselliğe gösterilen iştah birbirinden ayrılamaz. Türlerin hayatta kalmasının yegâne çözümü olan bu iki eylem, o yüzdendir ki masallardan popüler yaratmalara değin birçok edebî üründe her daim birlikte tasvir edilmiştir. Karabaş (1981: 49) da benzer bir görüş ortaya koyarak kişilerin birbiriyle yiyecek paylaşması ile cinsel ilişkiler kurması arasında bir özdeşlik bulunduğunu savunmaktadır. Psikanalistlere göre ise gıda sembolizmi, yiyecek ile cinsellik arasındaki ortak hazza dayanmakta; yemek yeme eylemi de bilinçaltındaki libidinal enerjinin dışavurumu olarak ortaya çıkmaktadır. Yani

yiyeceklere kazandırılan simgesel anlam, şuur gerisinde bastırılmış ve sansürlenmiş cinsel arzuların, hayal dünyasının bilinç alanına çıkarılıp dilin anlatım gücünden yararlanılarak sembollerle ifade edilmesidir (Alpyıldız 2020: 140). Böylece cinsellikle ilgili birtakım arzu, hayal, kavram ve olguların; milletlerin mit, masal, efsane ve bilinçaltından izler taşıyan diğer folklorik yaratmalarında bazı yiyeceklerle simgelenmesi kaçınılmaz hâle gelmektedir.

Bu bağlamda cinsel arzunun dile getirilmesi noktasında birçok yiyecek çeşidi söz konusu olabilmektedir. Tatlı besinlerin enerji ve haz verici özelliğinin yanında cinsel gücü artırıcı bir etkisinin de bulunması, bu tür gıdaların cinsel sembol olarak tercih edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Şeker oranı yüksek bir yiyecek olan bal, tercih edilen bu besinlerden biri olmakla birlikte farklı kültürlerin düşünce dünyasında yer edinmiş ve toplumların sözlü ürünlerinde, ritüellerinde ve kelime dağarcığında cinsel terimlerle beraber anılmıştır. Sözelimi eski Çince de mevcut olan “mi” sözcüğü hem balı hem de cinsel ilişkiden alınan zevki ifade etmektedir (Biederman 1992: 175). Bal, Hint mitolojisinde ise tanrı Kama ile ilişkilendirilir. Kama, aşk ve arzu tanrısı olup arıların yaptığına inanılan yayını kullanarak insanların kalbine ok atması ile tanınır. Uzak Doğu dinlerinde bal, şehveti uyandırdığı için ilahî öze ulaşmanın önünde bir engel olarak algılanır. Dolayısıyla kadın, parfüm ve et gibi cinsel hazzı ve nefsi duyguları kabartan unsurlar arasında kabul edilen balın rahipler tarafından yenmesi yasaklanmıştır (Gezgin 2010: 248-251). Eski Yunan’da ve kimi Arap ülkelerinde de balın cinsel gücü ve isteği artırdığına inanılmakta idi. Bu sebeple söz konusu coğrafyalarda, düğünde gelinle damada bal ikram etme geleneği uzunca bir süre varlığını devam ettirmiştir (İnaltonç 2010b: 371). Sümerler döneminde yazılan ve tarihin ilk aşk şiiri olarak kabul edilen antik metinde de bal, erotik ifadelerle birlikte anılmıştır. Söz konusu şiirde geçen “*Baldan tatlıdır benimle sevişmek*”, “*bal dolu gerdek odası*”, “*senin bal gibi tatlı yerin*” gibi sözler, eski dönemlerde dahi balın cinsel arzuyu dile getirmede oldukça yaygın bir imge olduğunu gözler önüne sermektedir.¹

Halk düşüncesini yansıtan yaratmalar üzerinde bütüncül bir yaklaşım tarzı benimsenen bu çalışmada, eski dönemlerden bugüne çoğu toplumda cinsellikle bağdaştırılan bal figürünün, Türk’ün dünya görüşü bağlamında bekâret olgusunu simgelediği iddia edilmektedir.² Çünkü sözlü gelenek unsurlarının birçoğunda, balın evlenmemiş kadınlarla ilişkilendirilmesinin ya da cinsel saflığını muhafaza eden sevgilinin niteliği olarak kullanılmasının bir anlamı olmalıdır. Söz konusu iddianın somut delillerle kanıtlanması amacının güdüldüğü çalışmada, folklorik unsurlar, simgesel analiz yöntemiyle incelenmiş ve bu çerçevede yorumlanmıştır. Bu bağlamda, halk yaratmalarında mevcut olan bal sembolünün analizine geçmeden evvel halk düşüncesi-folklor ilişkisi üzerinde kısaca durmak ve çalışmamız dâhilinde, hangi sınırlar çerçevesinde ele alındığı ile ilgili kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Halk düşüncesi, kısaca, bir milletin halk kültürü unsurlarına yansıyan geleneksel dünya görüşü olarak nitelendirilebilir. Çobanoğlu’na (2000: 12-13) göre bir toplumun halk kültüründe mevcut olan; yaşama, insana, doğaya ve aralarındaki çeşitli ilişki ve tezahürlerine ilişkin düzenlenmemiş hükümler, inanışlar, varsayımlar ve ortaya konan tavırlar o toplumun dünya görüşünü, çalışmamız bağlamında ifade edildiği şekliyle halk düşüncesini oluşturan temel unsurlardır. Sözel, kavramsal ya da edimsel her türlü folklorik dışavurum tarzına yansıyan halk düşüncesi, yapılacak birtakım bütüncül çalışmalarla anamlandırılmalı; bir başka deyişle halk bilgisi ürünleri, halk düşüncesinin bütünü ya da ilişkili bazı kısımlarıyla irtibatlandırılmalıdır. Bu bağlamda akla gelebilecek söze, kavrama, nesneye ve harekete bağlı her türlü folklorik yaratmanın; Türk halkının dü-

şünce dünyasından izler taşıdığını, tefekkür yapısını yansıttığını ve dünya görüşünün bir tezahürü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Halk düşüncesi bünyesinde mevcut olan bal imgesini araştırdığımız bu çalışmada; masal, halk hikâyesi, efsane, mani, türkü gibi sembolik ifadelerle zenginleştirilmiş sözlü ürünler ile eyleme bağlı olarak icra edilen evlilik ritüelleri bu kapsamda değerlendirilerek incelenmiştir³.

Yaratıcısı belli olsa da kaynağını anonim halk edebiyatından alan Âşık şiiri, Türk halkının tefekkür dünyasını yansıtan ürünlerimizdendir. Halkın içinden çıkan ve toplumun estetik anlayışı ile edebî zevkini temel alarak sanatını icra eden âşıklar, şiirlerinde halka hitap eden birçok unsura başvurmuştur. Fakat Karacaoğlan'ın yeri bu noktada farklıdır. Karacaoğlan'ı diğer halk şairlerinden ayıran en temel husus, şiirlerinde halkın keşfedilmemiş imge dünyasına yer vermesi ve bunu büyük bir ustalıklarla dizelerine naksetmesidir. Nitekim Türk halkı, Karacaoğlan'ı öylesine benimsemiştir ki şiirlerini kendi manileriyle bir tutmuş ve dörtlüklerini kendi ezgisine güfte yapmıştır. Mısralarını Türk'ün sade fakat simgesel açıdan zengin söyleyişleriyle inşa eden âşık, içinde bulunduğu toplumun bilinçaltının derinliklerine inmiş ve eski dönemlerden beri sözlü ürünlerde yaşayan ancak farkına varılmayan kimi sembollerini bilinçli bir şekilde mısralarına aktarmıştır. Bu nedenle Karacaoğlan şiirleri, çalışmamız bağlamında halk düşüncesini yansıtan ürünler dâhilinde değerlendirilmiştir.

Türk Halk Düşüncesinde Bal ve Bekâret

Bazı sözlü ürünlerde ve Karacaoğlan şiirlerinde karşılaşılan bal imgesinin kullanım biçimi ile kavramsal çağrışımı, bu figürün bakireliği ifade etmede tercih edilen simgelerden biri olduğuna kanıt olarak gösterilebilir. Sözelimi gelin ile kızın atışmasını içeren bir türküde, gelinin bakire olmadığı “*Ellenmiş kovanda sırlı bal mı olur*” (Öztelli 1972: 751) sözüyle ifade edilmektedir. Cinsiyetlerin yaratılış niteliklerini ihtiva eden bir manideki “*Oğlanı kızdan yaratan/Kızı baldan yaratmış*” (Demir 2013: 180) dizeleri ile bakire masal kızlarının güzelliğini betimleyen “*bal peteği*” (Alangu 1961: 106) ibaresi, bal şifresinin sanki anahtarı konumundadır. Dizelerinde halk düşüncesinin örneklerini barındıran Karacaoğlan şiirlerinde de bu durumdan söz edilebilir. Nitekim kız ile gelin temsilleri üzerinden bakire olan ve olmayan kadınları karşılaştırdığı iki şiirinde âşık, “*Peteklerim möhürlüdür bal ilen*” (Aray 2010: 297) ve “*Gelin şeker şerbet tasta/Kız petekte bala benzer*” (Aray 2010: 263) dizeleriyle âdeta bal figürünün, kadın cinsel saflığının simgesi olduğunu yüzyıllar öncesinden haykırmaktadır. Görüldüğü üzere birbirinden farklı türler bünyesinde söz konusu olmasına rağmen ortak bir zeminde tezahür eden bu durum, sıradan bir bağdaştırma veya basit bir tesadüf değildir. Peki, Türk insanı, yüzyıllar boyunca şekillendirdiği kolektif belleğinde, bekâret olgusunun temsilinde niçin balı tercih etmiştir?

Yukarıda sayılan nedenlerle cinselliği akla getirdiği düşünülen balın daha dar bir kapsama indirgenerek cinsel saflığın simgesi hâline gelmesinde kimi özelliklerinin bekâretle ilişkilendirilmesi etkili olmuş olabilir. Nitekim kavramlar ve nesnelere arasında kurulan sembol ilgisi, çoğunlukla nitel çağrışım yoluyla oluşturulmaktadır. Türk masalları üzerinde sembolik çözümler yaptığı çalışmada Şen (2019: 97), konuyla ilgili olarak balın koyu renkli olmasından ötürü bekâret kanı ile ilişkilendirilmiş olabileceği yönünde görüş bildirmektedir. Bu görüş kısmen kabul edilebilir olsa da bu iki olgunun birbiriyle özdeşleştirilmesinde, aralarındaki çok yönlü benzerliklerin etkili olduğu öne sürülebilir. Kanaatimize göre balın pahalı, doğal, işlenmemiş, tatlı ve haz uyandırıcı gibi özellikleri; bakire kadınların yüksek maddiyatla⁴ evlenilebilir, el değmemiş ve cinsel cazibeye sahip⁵ olarak algılanması ile ilişkilendirilmiş olsa gerektir. Böylece Türk dü-

şünce sisteminde, bekâret olgusunun muadili bal metaforu olmuş; folklorik ürünlerde yine aynı sembolle ve iki farklı biçimde temsil edilmiştir.

1. Bal(l)ı Olmak: Cinsel Olgunluğa Erişmiş Bakire Olmak

Çeşitli sembol ve imgelerle donatılmış halk bilgisi ürünlerine bütüncül bir gözle bakıldığında, Türk'ün kolektif zihnindeki bekâret tasviri ya da bakire kadın arzusunun ifadesinde kullanılan unsurlardan birinin bal figürü olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle folklorik yaratılarda, bir kadının bal ile nitelendirilmesinin arka planında, cinsel saflığının vurgulanması amacı yatmaktadır. Bu noktada bir hususun belirtilmesi gerekir. Bilindiği üzere bekâret, yaradılıştan gelen bir özelliktir. Yani bir kadın, dünyaya bakire olarak gelmekte ve cinsel ilişkiye girene kadar bu özelliğini muhafaza etmektedir. Türk halk düşüncesinde, bal sembolü de bir kızın cinselliğe elverişli olduğunu betimleyecek şekilde kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle simgesel açıdan balı olması, aynı zamanda kızın çocukluktan çıkıp cinselliğe müsait bir erişkin olduğu ve yetişkin kadın özelliklerini taşımaya başladığı anlamına da gelmektedir. Aşağıdaki manide bu durum, çeşitli imgeler aracılığıyla dile getirilmektedir:

Alı var yeşili var

Yeşili var alı var

Bilmem nerden öpim ki

Her tarafta balı var (Elçin 1990: 18)

Manilerin ilk iki dizesinin doldurma mısralardan oluştuğu ya da asıl konuya hazırlık kapsamında bir giriş niteliği taşıdığı fikri yaygın olsa da Karabaş'ın (1981: 91) da belirttiği gibi bu dizelere birbiriyle ilintilenmiş çok geniş bir hayal, anlam ve sembol dünyası sığdırılmıştır. Bir başka deyişle Türk'ün zihninde var olan kimi olgular, manilere büyük bir ustalıkla işlenmiş ve başka hiçbir şiir ustasının gerçekleştiremediği anlamsal bütünlük ile imgesel zenginlik kısa fakat özlü bir şekilde ifade edilmiştir. Bu bağlamda yukarıdaki manide, sevgilinin bekâreti her tarafında balı olmasıyla vurgulanmışken bunu destekleyen kanıtlar, ilk iki dizede şifrenmiştir. Kırmızı anlamına gelen al, renk sembolizmine göre cinsel çekiciliğin yanında, ergenliğe giren kızların regl kanıyla ilişkilendirilir. Yeşil ise doğayı ve doğanın uyanışını, üretkenliği simgelemekte; sevgili nazarında düşünüldüğünde kızın doğurganlık yaşına eriştiğini temsil etmektedir. Yani sevgilinin kırmızı ve yeşil renklerle betimlenmesi, ergenliğe henüz geçtiği anlamına gelmekte; böylece bakireliğinin de erkek açısından önem kazanarak bal ile özdeşleştirildiği anlaşılmaktadır. Manideki bu şifreleme tekniği, Karacaoğlan'ın mısralarında da mevcuttur. Nitekim;

Al, yeşil gerdeğe giresi kızlar

Donadaydım yaşıl ilen al ilen

Besleyeydim şeker ilen bal ilen (Aray 2010: 50-51)

şeklindeki dizeleri basit bir tasvir değil, Türk insanının bilinçaltına gönderme yapan imgesel bir ifadedir. Halk söyleyişini mısralarına yansıtan ozanın bu tasviri, bal figürünün sembolik anlamını doğrulamakta; her ne kadar eski Türk gelinliklerini akla getirirse de al ve yeşil renklerinin yetişkinliğe erişmiş bakire kızları betimlediğine işaret etmektedir.⁶

Balın bu bakış açısıyla yorumlanmasını gerektiren yardımcı imgelerden biri de çiçek sembolizmidir. Kadın ile ilişkilendirilen çiçeğin, özellikle de gülün, tomurcuk ya da gonca niteliğiyle tasvir edilmesi, esasında, sevgilinin henüz cinsel ilişkiye girmemiş olmasının başka bir ifadesidir. Bu bağlamda Karacaoğlan'ın;

On üçünde ağ gül olur açılır

On dördünde her bir yeri bal olur (Aray 2010: 233)

dizeleri ile;

On birinde bir yar sevdim

Yeni açmış güle benzer

On ikide şeker şerbet

Oğul vermiş bala benzer (Aray 2010: 233)

şeklindeki şiirinde belirttiği gibi doğuştan getirilen cinsel saflık, kızın bedeninde ancak cinsel açıdan işlevsel olduğu yaşta bal ile betimlenmektedir. Sevgilinin bekâretini, gü-lün yeni açması tasviriyle betimleyen ozan, aynı zamanda bal sembolüyle de anlatımını pekiştirmektedir. Karacaoğlan'ın bu ifadeleri, mensubu olduğu Türk toplumunun dü-şünce tarzı ile diğer sözlü ürünlerinden de haberdar olduğunu ortaya koymaktadır.

Bal figürünün çiçek sembolizmiyle bağdaştırılarak bakireliği simgelemesi durumu, halk hikâyelerinde de söz konusudur. Nitekim Bedri Sinan anlatısında, eşkıyalar tara-fından kaçırılan Mahperi, daha sonra karşılaştığı sevgilisi Sinan'a bekâretini hala koru-yor olduğunu "*Taze çiçektedir balım/Hele solmamış yaprağım/Sam değmemiş gülümü-ze*" dizeleriyle sezdirmektedir (Tunç 2021: 27). Böylece bu ifade, halk nazarında, cinsel ilişki yaşamamış kadınların balını muhafaza eden çiçeklere benzetildiğini ortaya koy-maktadır.

Bal sembolünün cinsiyet bağlamına göre herhangi bir değişiklik göstermeyip gerek erkek gerek de kadın için ortak bir iletişim sembolü olması dikkat çekicidir. Nitekim bu unsur, yalnızca eril düşünce sisteminde değil kadın bakış açısına göre de bekâreti sim-gelemektedir. Bir başka deyişle kadın ağızından söylenen kimi sözlü ürünlerde bakirelik, kadın tarafından da aynı sembolle ifade edilmektedir:

Altın tabakta bal var

Rafta bal var kaynana

Oğlan anneme yalvar

Neden hor baktın bana

Eğer annem vermezse

Ah kocamın anası

El aç Allah'a yalvar (Evcı 2018: 234) *Gösteririm ben sana* (Yaşar 2018: 182)

Balı koydum kazana

Yolladım Trabuzana

Trabuzan selam söyle

Ordu'daki Hasan'a (Elçin 1990: 47)

Türkü ve mani dizelerinden oluşan bu metinlerde, balın bulunduğu altın tabak, raf ve kazan nesnelерinin kadın bedenini temsil ettiği aşıkârdır. Nitekim psikanalist bakış açısına göre içi oyuk nesnelер (Jung 2013: 22) ile günlük yaşamda kadınların kullandığı eşyalar dişil cinsiyeti simgeler. Bu bağlamda, dişil ağızdan söylenen yukarıdaki metin-lerde kadın, bakire olduğunu muhataplarına semboller aracılığıyla iletmektedir. Metin-ler, bağlamları da göz önüne alınarak simgesel açıdan yorumlanırsa altın tabak içindeki bal tasviri, aslında bakire bir kadını elde etmenin altına ve bala sahip olmak kadar kıy-metli ve uğraş gerektiren bir durum olduğunu simgelemektedir. Raftaki bal sembolü ise kadının hem bakire olduğuna hem de mutfaktaki hamaratlığına yapılan bir gönderme olsa gerektir. Nitekim manide kadın, genç bir kızda bulunması gerektiği düşünölen en önemli iki ölçüte sahip bir şekilde evlenmiş olmasına rağmen kaynanasının kendisine kötü davrandığından yakınmaktadır. Son metinde de kız, uzun süredir görmediği gur-betteki sevgilisine, bakire olarak ergenliğe girip cinselliğe eriştiği ve böylece evlenme-lerinin artık mümkün hâle geldiği haberini, içine bal konmuş kazan sembolü ile iletmek-tedir. Göröldüğü üzere söz konusu ürünlerde, bal unsuru tesadüfen tezahür etmemiş;

metnin bağlamsal yorumuna uygun olarak anlamlandırılması noktasında, folklorik dizelere *halk denen büyük usta* tarafından büyük bir maharetle nakşedilmiştir.

Sembolize edilen kimi nesne, kavram, olgu, olay ya da durumlar ile sembolü olarak tercih edilen şeyler arasındaki ilişkinin zemini, çoğunlukla benzerlik ilkesine dayanmaktadır. Bu analogik ilişki; adlandırma, nitelik, biçim, işlev, yöntem vb. yollarla gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla bir sembolün biçimsel yahut kimyasal bir dönüşüm geçirmesi, sembolize edilen şeyin de aynı doğrultuda anlamsal veya kavramsal açıdan bir değişikliğe uğramasını gerektirir. Bu bağlamda kadın ağzından söylenen ve;

Baldım pekmez oldum

Tabaktan akmaz oldum

Ben bir hatip kızydım

Beş para etmez oldum (Çakır 2016: 135)

dizeleriyle kurulu halk türküsünde, sembol olarak kullanılan balın geçirdiği kimyasal dönüşüm, sembolize ettiği bekâret olgusu nazarında anlamsal bir değişim olarak ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere bal, doğal ve açık renkli bir gıda olmakla birlikte bu özellikleri itibarıyla kıymetli bir ürün olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bal gibi tatlı ve leziz bir gıda olsa da pekmez ise işlenmiş bir besin olması özelliğinden dolayı doğallığını kaybeden ve kararan bir yiyecektir. Bu nedenle bala göre kıymeti daha azdır. Türk toplumunda, bekâretini muhafaza eden kadınların ideal eş olarak kabul edildiği ve namusunu koruyamamış kimselerin ise *kara leke* taşıdığı yönündeki algı göz önüne alınırsa türküde karşımıza çıkan balın pekmez olması, bir nevi bozulması sembolünün, bekâretin yitirilmesini temsil ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Nitekim türküde de geçen “beş para etmez olmak” deyimini, dilimizde, iffetine sahip çık(a)madığı için kara leke taşıdığına inanılan insanları niteleyen sözlerden biri olarak kullanılmaktadır.

Bekâret, bilindiği gibi ilişki sırasında, kadın cinsel organında bulunan himenin (kızlık zarı) tahrif edilmesiyle bozulmaktadır. Cinsellikle ilgili tüm durumların sembolleştirildiği sözlü ürünlerde, himen de sansüre uğramış ve çoğunlukla, zihinlerde tasavvur edildiği şekliyle simgelenmiştir. Ölçer Özünel (2017: 74), kızlık zarının masallarda pencere ile özdeşleştirildiğini vurgulamaktadır. Araştırmacıya göre pencere, masal kızının cinsel açıdan işlevsel olma sürecinin başlamasında bir ara mekân vazifesi görmekte ve masallarda, pencerenin açılması ya da kırılması, zarın yırtılarak bekâretin kaybolmasını temsil etmektedir. Bu bağlamda, manilerde de aynı özdeşleştirmeden söz etmek mümkündür. Örneğin;

Sabiha adlı yârim

Cilvesi tatlı yârim

Billur bardak içinde

Baldan da tatlı yârim (Elçin 1990: 150)

dizeleriyle kurulu manide, billur bardak içinde olarak tasvir edilmesi sevgilinin, ilk bakışta, güzelliğine ve kıymetine hâle gelmemesi için muhafaza edilmesi ve toplumdaki soyutlanması gerektiği gibi bir algı oluşturmaktadır. Bu algı kısmen doğru olsa da bir sonraki dizede bulunan bal metaforunun varlığı dolayısıyla yorumu eksik kalmaktadır. Masallarda yer alan ve bekâret zarını temsil eden pencere ile bu manide zikredilen billur bardak sembolü, hiç şüphesiz, aynı olguyu simgelemektedir. Masalların sembol dünyasında pencerenin açılması ya da kırılması, himenin yırtılması ile aynı düzlemde düşünülürse pencere ile aynı hammaddeye, görünüş itibarıyla de aynı niteliklere sahip olan billur bardak imgesinin de kızlık zarını sembolize ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim manide, bardağın kırılmadığı özellikle belirtilmekte; bu da sevgilinin bakireliğini koruduğu anlamına gelmektedir. “Temiz ve duru” anlamında kullanılan “billur”

ifadesi, dörtlükte, sevgilinin cinsel açıdan saf ve temiz olduğunu betimleyen estetik bir ibare hüviyetine bürünmektedir. Bu doğrultuda billur bardak ile bal imgelerinin aynı manide peşi sıra tezahür etmesi sıradan bir rastlantı değil Türk düşünce dünyasının el değmemiş derinliklerindeki edebî ve imgesel zenginlikleri haiz olan meçhul sanatçıların kendine hayran bırakan emsalsiz bir marifetidir.

Sembol olarak tercih edilen nesnelerin farklı iletişim alanlarında, benzer biçimde kullanılması söz konusu olabilmektedir (Karabaş 1981: 35). Sözlü gelenekte, konuşulan dil bünyesindeki folklorik ürünlerle ifade imkânı bulan simgesel anlatımlar, kimi sosyal ortamlarda çeşitli edimlerle ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda balın bekâret sembolü olarak kullanımının sözlü kültür ürünlerine kaynaklık eden ve Türk düşünce hazinesinden beslenen kimi ritüellere de aksettği söylenebilir. Özellikle hayatın geçiş evrelerinden biri olan evlenme törenleri esnasında tezahür eden uygulamalarda bal unsuru ön plana çıkmaktadır. Bilindiği üzere Türk toplumunda, evlenme yaşına gelen her genç kızın cinsel ilişki yaşamamış olması beklenir ve ailesi, kızlarını yeni hayatına bakire olarak gönderir. Bu durum, düğünde gelinliğin üzerine bağlanan kırmızı kuşak ile simgelenmekte; kuşağı bağlayan babası veya erkek kardeşi, aile içindeki genç kızın bekâretini koruduğunu düğüne gelenlere ve özellikle erkek tarafına bu kuşak sembolü ile ilan etmektedir (Oğuz 2012: 109). Kızını bakire olarak evlendirmek kadar oğluna bekâretini korumaş bir gelin almak da aileye toplum içerisinde saygınlık kazandıran ve bu sebeple övünç kaynağı olan bir durumdur. Nitekim Türk toplumunda görülen çarşaf serme uygulaması, aileye gelen gelinin bakire olduğunu duyurmanın en yaygın yöntemidir. Çalışmamızın ortaya koyduğu iddia bağlamında, dikkat çeken ritüellerden biri de gelinin ağzına veya girdiği evin kapısına bal sürme âdetidir (Çetin 2008: 119-120). Anadolu'nun birçok bölgesinde uygulanan bu pratiğin amacı, geline ağız tatlılığı kazandırmak ve başta kocası olmak üzere yeni ailesinin tüm bireyleriyle geçinmesini kolaylaştırmaktır. Kanaatimize göre asıl fonksiyonu gölgelenmiş olan bu uygulamanın arka planında, gelinin bekâretini davetlilere ilan etme amacı bulunmaktadır. Onca tatlı yiyecek içerisinden çoğunlukla balın⁷ tercih edilmesi bu iddiayı destekler nitelikte olsa da asıl dikkati çeken husus, bal unsuruyla birlikte tezahür eden testi/bardak kırma ritüelidir. Buna göre gelinin kendisi veya kaynanası, davetlilerin gözü önünde bir testiye yere atarak kırar (Koşay 1944: 240, 242, 265). Testi/bardak, gelinin vücudunu temsil etmekte iken kırılması ise bekâretin kaybedileceğini simgelese gerektir. Masallarda da karşımıza çıkan ve cinsel ilişkiyi sembolize eden bu uygulama (Gezgin 2007: 49-50), ağzına veya evinin kapısına bal sürme âdetiyle birleşince gelin olarak alınan kızın bekâretinin evlendiği bu yeni evinde, meşru bir şekilde bozulacağını ifade eden bir işaret olmalıdır. Ayrıca bu ritüel, evlenerek cinselliğin eşliğine gelen gelinin yetişkin bir kadın olma sürecine büyüsel bir dayanak da oluşturmaktadır.

2. Bal Dökmek/Yedirmek: Bekâretini Kaybetmek/Teslim Etmek

Fromm (2017: 20-21), insanlığın geliştirdiği tek evrensel dilin sembol dili olduğunu belirtir. Yeryüzünde var olan tüm toplumların kültürel hayatında benzer özellikler gösteren sembol dili, ulusların mitlerinde ve masallarında ortaya çıkarak halkın bastırılmış fantezileri ile sansüre uğramış kimi arzu ve düşüncelerini yansıtır. Böylece arkaik dönemlerde oluşup günümüze kadar şekillenen kimi anlatıların bünyesindeki bazı motifler, sembolik bir nitelik kazanarak sahip olduğu anlamsal ve kavramsal olgulardan farklı olarak toplumun kolektif bilinçaltındaki bastırılmışlıklarının bir tezahürü hâline gelir. Bu durum, konuyla ilgili olarak bir örnekle açıklanabilir. Fromm'a (2017: 223) göre *Kırmızı Başlıklı Kız* masalındaki kırmızı şapka, masal kızının aybaşı kanamasını simgelemekle birlikte annesinin dökmemesini tembilediği şişe içerisindeki şurup ise na-

musunu, yani bekâretini temsil etmektedir. Bir başka deyişle elindeki şişenin kırılarak şurubun yere dökülmesi, kızın bakireliğinin yitirilmesi ile özdeşleştirilmektedir. Birçok toplumda mevcut olan bu sembol, Türk halk düşüncesi için de söz konusudur. Nitekim *Kırmızı Başlıklı Kız* masalındaki şişe ve şurup nesnelere işlevini, Türk halk yaratmalarında küp (tuluk) ve bal imgeleri üstlenmektedir. Böylece söz konusu anlatılarda, balın ait olduğu kaptan dökülerek yere akması, anlatı kahramanının ilk cinsel deneyimine işaret etmektedir.

Bu anlatılara değişim ve dönüşüm ekseninde kurgulanmış efsaneler örnek olarak verilebilir. İnsanın günlük yaşamda karşılaştığı canlı-cansız varlıklar ve bunun gibi unsurların oluşumuna mistik açıklamalar getiren bu efsaneler, Türk'ün düşünce sisteminde mevcut olan kimi sembolleri içermesi açısından son derece önemlidir. Bu söylencelerin en bilineni pek çok coğrafyada anlatılmakta olan kuşa dönüşme efsaneleridir. Farklı eş metinleri bulunsa da bu efsanelerin ortak yanı, evde yalnız kalan bir kız çocuğunun mutfaktaki yağ ile bal küpünü kırması ve üvey annesinin korkusundan Allah'a dua edip kuş olmayı dilemesidir. Efsaneye göre duası kabul olan çocuk bir kuşa dönüşerek içinde bulunduğu durumdan kurtulur ve yaptığı hatayı ömür boyunca dile getirir (Ergun 1997: 295, Abalı 2019: 290). Kanaatimize göre efsanede kız, aslında yasak bir ilişkiyle bekâretini kaybetmiştir. Zira efsanenin bu bakış açısıyla yorumlanması gerektiğine dair anlatıda birçok ipucu bulunmaktadır ki zaten Türk masallarında, yağ ile balın birbirine karışması cinsel ilişkiyi sembolize etmektedir (Şen 2019: 97). Bunun yanında efsanede, kızın ebeveynlerinin evde olmadığı bilgisi özellikle verilir.⁸ Bu da cinsel ilişkinin gerçekleşmesini oldukça müsait bir konuma getirmektedir. Ayrıca efsanede, kızın beklenenden daha büyük bir korku içerisine girmesi, işlediği kabahatin mutfaktaki yiyecekleri dökmek kadar masum olmadığını gözler önüne sermektedir. Ebeveynlerinin yüzüne bakamayacak kadar büyük bir günaha giren ve utanç içerisinde kalan kızın kuşa dönüşmesi ise aslında kurtuluş değil aksine bir cezadır. Hatta bu yasak ilişkinin cezası öylesine ağırlaştırılmıştır ki kahraman, kuş şeklinde de olsa yaptığı bu büyük hatayı sonsuza dek avaz avaz dillendirmek (Yağ döktüm, bal döktüm) suretiyle teşhir edilmiş ve boynundaki siyah iz ile bu *kara lekeyi* kıyamete kadar üzerinde taşımak zorunda bırakılmıştır. Efsanenin anlatıldığı ve inanç unsuru olarak algılandığı bölgelerde, söz konusu kuşların (guguk, kumru vb.) etinin kesinlikle yenmemesi gerektiği yönündeki inanış da bekâret kaybı sonucu değişim geçiren kızın ilelebet lanetlendiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak çocukların üvey anne tehlikesine karşı öz annelerinin kıymetini bilmesi yönünde nasihatler içeren bu tür efsanelerin, aynı zamanda bal sembolü ile kız çocuğuna bekâretini koruması gerektiği öğüdünü de aşıladığını söylemek mümkündür.

Bal küpünün kırılıp dökülmesi motifi masallarda da yer almakta ve aynı durumu sembolize etmektedir. Sözelimi *Çolak Kız* (Akyol 2010: 399-403) masalında, anne ve babasını kaybetmiş olan bir kız, ağabeyi ve yengesi ile birlikte yaşamaya başlar. Kız büyüdükçe yengesinin nefretine, sonunda da iftiralara maruz kalır. Bu iftiraların birinde yengesi, ağabeyine kardeşinin yağ ve bal kaplarını devirdiğini söylese de, sembolik anlamda, aslında kızı zina yapmakla ve bekâretini kaybetmiş olmakla suçlamaktadır. Buna inanan ağabeyi de ceza olarak kızın kollarını kesmiş ve sosyal normlar gereğince kardeşini bir dağ başına bırakarak toplumdaki soyutlamıştır. *Peri Kızı* (Tezel 2018: 45-53) masalında ise delikanlı, karısıyla ancak bal küpü kırıldığında konuşabilmektedir. Masala göre delikanlı, evlenmiş olsa da karısı kendisiyle bir türlü konuşmamakta; dargın olduğunu ifade etmektedir. Cinsel ilişkinin gerçekleşmediğini ifade eden bu durum, Şen'e (2019: 97) göre bir cinsel doyumsuzluğa işaret ediyor olsa da kanaatimizce masal

kızının henüz ergenliğe girmediği anlamına gelmektedir. Masalın devamında delikanlı, kendisini konuşturmak maksadıyla karısının görevlendirdiği küpleri takip eder. Küplerin çarşıda yağ ve bal ile dolduğuna şahit olan delikanlı, daha sonra yağ küpünün bal küpünü yanlışlıkla kırdığını görür ve bu olay üzerine karısı da kendisiyle barışır; bir başka deyişle kız, kocasıyla cinsel ilişkiye girmeye hazır hâle gelir. Küplerin yağ ve bal ile dolması masal kızının yetişkinliğe eriştiğini, bal küpünün kırılması ise ilk cinsel ilişki sonunda bakireliğin bozulduğunu sembolize etmektedir.

Kimi masalarda, içinde bal bulunan kabın kılıç ya da bıçakla delinmesi ve balın yere akıtılarak yenmesi söz konusudur. Buna göre bal kabının delici bir alet vasıtasıyla ve zorla tahrip edilmesi tecavüze, masal kızının gizlenmesine yardımcı olan balın kana benzetilmek suretiyle tadılması ise bekâretin bozulmasına yorulmalıdır. Sözgelimi bir masalda (Akyol 2010: 443-447), asker kılığına girip Ali'nin gönlünü çelen kız, kendisinden saklanmak için bir bal tuluğunun ardına gizlenir. Kızı öldürme amacını taşıyan Ali, bıçağıyla tuluğu deler ve bal yere doğru akmaya başlar. Balı kızın kanı zanneden Ali, baldan tadar. Bunun üzerine kız ortaya çıkar ve ikisi evlenir. Masal, sembolik anlamıyla yorumlanırsa aslında Ali'nin amacı, kendisine yüz vermeyen kıza tecavüz edip ona sahip olmaktır. Bıçağıyla bal tuluğunu delmesi, tecavüzün gerçekleştiğine işarettir. Fakat yere akan sıvının kan değil bal olması, yani bir anlamda kanın bal gibi tatlı olması, Ali'nin kızın bakire olduğunu anlamasına yapılan bir göndermedir. Balın bekâret kanını, tuluğun kadın vücudunu ve bıçağın da erkek cinsel organını sembolize ettiği masalda, balın yenmesi motifinin de cinsel ilişki ile birlikte bekârete sahip olmayı simgelediği açıkça görülmektedir. Nitekim bu olaydan sonra Ali ile kız evlenmekte, bir başka deyişle aralarında geçen cinsel ilişki meşruluk kazanmaktadır.

Masalarda, bekâretin gönül rızasıyla kaybedilmesi sembolü ise bal yedirme eylemidir. *Su Güzeli* (Kara 2007: 160-163) adlı masalda bunun bir örneği mevcuttur. Masalda, Su Güzeli'ni bir dere kenarında gören şehzade, ona âşık olur ve annesini kız kendisine istemesi için gönderir. Fakat kızın ailesi, aralarındaki sınıf farklılığını öne sürerek bu evliliğe izin vermez. Günler sonra Su Güzeli ile şehzade tekrar karşılaşır. Bu kez Su Güzeli, şehzadeye bir parça bal yedirir. Balı yer yemez şehzade, fakir ve sıradan bir insan suretine bürünür ve ikisi birlikte kızın ailesinin yanına gider. Şehzadenin kendileri gibi fakir bir insan olduğunu gören aile bu kez kızlarını vermeyi kabul eder. Masalın sembolik yorumuna göre Su Güzeli'nin, şehzadenin ağzına bir parça bal koyması, ona bekâretini teslim ettiğinin bir göstergesidir. Nitekim bu olaydan önce padişah gibi varlıklı ve mevki makam sahibi bir kişinin istemesine rağmen kızını vermeyen aile, kızlarının bekâretini kaybettiğine şahit olunca Su Güzeli'ni şehzadeyle evlendirmeye mecbur kalmıştır. Şehzadenin fakir bir insan kılığına girmesi de aralarında geçen cinsel ilişkinin bir simgesi olsa gerektir.

Sonuç

Folklorik ürünler dâhilindeki kolektif kullanım biçimi ile şüphe uyandırmış olan bal figürünün ele alındığı bu çalışmada, söz konusu unsurun Türk halk düşüncesinde bekâret olgusunu simgelediği kanıtlanmıştır. Böylece masal, halk hikâyesi, efsane, mani, türkü ve Karacaoğlan'ın şiirleri ile bazı evlilik ritüellerinde şifrelenmiş bir biçimde varlığını sürdüren bal sembolünün şifresi -yardımcı simgeler de göz önünde bulundurulacak- kırılmış; ihtiva ettiği anlamsal ve kavramsal yapı gün yüzüne çıkarılmıştır. Yüzyıllar boyunca satırlar ve ritüeller arasında gizlenmiş olan bu sembol, psikanalitik inceleme ve simge çözümlemesi vasıtasıyla anlaşılmıştır. Bu anlamlandırma ise hem mani, türkü, masal, halk hikâyesi gibi türlerin Türk'ün derin hayal ve imge dünyasından izler taşıdığı görüşünü bir kez daha kanıtlamış hem de efsane ve evlilik ritüelleri gibi

halk bilgisi ürünlerinin yorumlanmasına yenilikler katarak farklı bakış açıları sunmuştur. Bal figürünün bekâret sembolü olduğu gerçeği bağlamında, Karacaoğlan şiiirlerindeki kimi benzetme, niteleme ve özdeşleştirmeler de âşığın, içinde yaşadığı toplumun kültürel ve folklorik değerlerine dizelerinde yer verdiğini ve Türk'ün bilinçaltındaki saklı hazinelerinden haberdar olduğunu kanıtlamaktadır.

Cinsellik gibi bekâret de Türk insanının zihninde sansüre uğramış; fakat bilinçdışı düşüncelerimizin bir tezahürü olan folklorik ürünlerimizde gün yüzüne çıkmıştır. Gerek sözlü ürünlerde gerek de toplumsal ritüellerde, cinsel saflığını muhafaza ettiği özellikle belirtilen kadının bal ile ilişkilendirilmesi sıradan bir özdeşleştirme değil kolektif bilinçaltımızın derinliklerinde bulunan bekâret fantezisinin bir yansımasıdır. Bal ve bekâret, yemek yeme ile cinselliğin kesiştiği noktada bir araya gelmiştir. Bu birliktelik yalnızca tek bir tür özelinde söz konusu olmamış; sembolik anlatımın etkin olduğu neredeyse bütün tür ve icra ortamlarında ortaya çıkmıştır. Böylece balın imge bütünlüğüne sahip, bütüncül bir sembol olduğu ve ortak bir kültür kaynağından gelip farklı bağlamlarda, benzer şekillerde tezahür ettiği ortaya konmuştur. Bu bağlamda, Türk'ün kolektif zihninde, bir kadının bala sahip olması, bakire olduğu; balın dökülmesi sembolü ise bekâretin yitirildiği anlamına gelmektedir.

Bal, aynı zamanda, ortak bir iletişim aracıdır. Âşık-sevgili, anne-kız, aile-toplum arasında bakireliğin ifade edilmesi ve iletilmesi noktasında bu figür, etkin ve işlevsel bir iletişim sembolüne bürünmüştür. Halk şiiirlerinde *el değmemiş kadın arzusunun* vurgulamak amacıyla âşığın sevgiliye, bakire olduğunu ifade etmek maksadıyla sevgilinin de aşığa ve diğer muhataplarına yönelik kullandığı sembolik dil bağlamında bal, tercih edilen zarif ve estetik bir unsur olmuştur. Anneler ise kız çocuklarına bekâretini korumaları gerektiği yönündeki nasihatlerini masal ve efsanelerde yer alan bu sembol aracılığıyla iletmıştır. Bunun yanında bal, aileye gelin olarak getirilen kızın bekâretini muhafaza etmiş olduğunu topluma simgesel bir biçimde duyurma vazifesini de üstlenmiştir. Yani Türk folklorunda bal, simgesel yapısının getirdiği gizil ifade biçimiyle bireyler, sosyal yapılar ve nesiller arasındaki etkileşimde özel anlamı olan bir sembol konumundadır.

NOTLAR

1. Bu bilgiye İnaltong'un (2010a: 315) ilgili çalışmasında rastlanmış ve söz konusu şiiirin sonraki mısralarına URL-1 kaynağından erişim sağlanmıştır.
2. Hemen belirtmeliyiz ki farklı kültürlerde cinselliği ifade eden bal, elbette Türk tefekkür sisteminde de aynı olgunun bir temsili konumundadır. Zaten bekâret de kadın cinselliği ile ilgili bir durumdur ve aynı zamanda, Türk halk düşüncesinde söz konusu kavramın daha dar bir bölgesini kapsamaktadır. Dolayısıyla bal unsurunun kadın cinselliğini de sembolize ettiğini söylemek yanlış değildir; fakat çalışmamızda, konuyu derinleştirmek ve sınırlarını çizebilmek maksadıyla bal ve bekâret kavramları arasındaki ilişkiye özel bir dikkat çekildiğini belirtmek yerinde olacaktır.
3. Bu kapsamda, Türk tefekkür sisteminin beslenen diğer folklorik yaratmalar da taranmış; fakat bu ürünlerde, bekâret olgusunun bal ile simgelendiği somut herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Bunun yanında, çalışmamız kapsamında Şahmeran efsane ve masal varyantları da incelemeye tabi tutulmuştur. Fakat bu anlatıların kökeninin Ortadoğu ve Arap kültür coğrafyasına dayanması ve Türk sözlü geleneğine yazılı kaynaklardan dâhil olması (Sarpkaya 2018: 133-137) söz konusu anlatı bünyesindeki bal sembolünün Türk'ün kolektif belleğinde yaratılmamış olduğu düşüncesini akla getirmiş ve bu nedenle anlatımın yorumu, makalenin inceleme kısmına dâhil edilmemiştir.
4. Tarihsel süreçte, birçok toplumda, bakire kadınlarla evlenebilmek için insanların ekonomik açıdan belli bir seviyenin üstünde olmaları gerekmektedir. Sözgelimi "kız" sözcüğünün bir anlamının da "pahalı" olduğu eski Türk toplumunda, oğlunu bakire bir kız ile evlendirmek isteyen aile, kız tarafına "kalın" adıyla bilinen bir bedel ödemek zorundaydı (Aydemir 2012, 36-37).
5. Kadın vücudunda görünür herhangi bir işareti olmamasına karşın bekâretin erkek nazarında cinsel arzuyu artırdığı bilinmektedir. Bu arzunun temelinde, başka bir erkek tarafından dokunulmamış olan tecrübesiz

kıza sahip olma ile bakireliğinin getirdiği ulaşılamazlık ve zihinlerde oluşturulan gizlilik tutkusu bulunmaktadır (Blank 2019: 318).

6. Bu durum aynı zamanda, eski Türk gelinliklerinin tasarımında tercih edilen kırmızı ve yeşil renklerine, çalışmamız bağlamında sembolik bir anlam da katmaktadır.
7. Çoğunlukla balın kullanıldığı bu ritüellerde yağ ve pekmez gibi besinler de söz konusu olabilmektedir (Koşay 1944: 200, 233, 258).
8. Pek çok bölgede anlatılan bu efsanenin bazı varyantlarında kız çocuğu, erkek kardeşiyle yalnız kalmakta; yağ ve bal küplerini (bazen sadece yağ) birlikte devirmektedir. Bu durum da çalışmamız bağlamında, en- sest olgusuna işaret etmekte; kanaatimize göre söz konusu efsane, aile içi cinsel ilişki yasağı konusunda çocuklar için sembolik bir uyarı ve nasihat işlevi taşımaktadır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abalı, İsmail. *Koçarlı (Aydın) Halk Kültürü*, İstanbul: Hiper Yayın, 2019.
- Abraham, Karl. *Rüyalar ve Mitler*, Çev. Emine Nur Gökçe, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Akyol, Esra. *Muğla Masalları Metin-İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2010.
- Alangu, Tahir. *Bilur Köşk Masalları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1961.
- Alpyıldız, Eray. "Psikoanalitik Halkbilimi Kuramı Temelinde Türk Yemek Kültürünün Çağrışım Sınırsızlığı: "Oburluğun Cinselliği", *Millî Folklor*, C. 16, S. 125, 138-149, 2020.
- Andrievskikh, Natalia. "Food Symbolism, Sexuality, and Gender Identity in Fairy Tales and Modern Women's Bestsellers", *Studies in Popular Culture*, C. 37, S. 1, 137-153, 2014.
- Aray, Ahmet Vefa. *Çukurova Folklorunda Karacaoğlan*, Osmaniye: Ulaşlı Toplulukları Kültür Araştırma Geliştirme ve Bilim Derneği Kültür Yayınları, 2010.
- Aydemir, Adem. "Divanü Lugatı't Türk'te Aşk ve Cinsellik Üzerine", *JASSS*, C. 5, S. 2, 15-41, 2012.
- Biederman, Hans. *Dictionary of Symbolism*, Çev. James Hulbert, New York: Facts On File, 1992.
- Blank, Hanne. *Bekâretin El Değmemiş Tarihi*, 6. Basım. Çev. Emek Ergün, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Çakır, Şule. *Burdur Türküleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, 2016.
- Çetin, Cengiz. "Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 48, S. 2, 111-126, 2008.
- Çobanoğlu, Özkul. "Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi Üzerine Tespitler", *Millî Folklor*, Yıl: 12, S. 45, 12-14, 2000.
- _____. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, 5. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Demir, Necati. *Türk Manileri*, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2013.
- Elçin, Şükrü. *Türkiye Türkçesinde Maniler*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1990.
- Ergun, Metin. *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi-I*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.
- Evcı, Ayşenur. *Orta Karadeniz Bölgesi'ne Ait Türkülerde Türk Yaşam Tarzı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, 2018.
- Fromm, Erich. *Rüyalar, Masallar, Mitler-Sembol Dilinin Çözümlemesi*, 3. Basım, Çev. Aydın Arın ve Kaan H. Ökten, İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Gezgin, Deniz. "Yaşam Suyu: Madhu", *Ballı Yazılar*, Haz. Nilhan Aras, İstanbul: Metro Kültür Yayınları, 245-254, 2010.
- Gezgin, İsmail. *Kırmızı Başlıklı Kız'dan İlk Günah'a-Masalların Şifresi*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2007.
- İnaltong, Tijen. "Anadolu Kültüründe Bal", *Ballı Yazılar*, Haz. Nilhan Aras, İstanbul: Metro Kültür Yayınları, 314-324, 2010a.
- İnaltong, Tijen. "Bal Kitapları", *Ballı Yazılar*, Haz. Nilhan Aras, İstanbul: Metro Kültür Yayınları, 363-375, 2010b.
- Jung, Carl Gustav. *Dört Arketip*, 4. Basım, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Kara, Ömer. *Tarsus Masalları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2007.
- Karabaş, Seyfi. *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru*, Ankara: Pan Matbaacılık, 1981.
- Koşay, Hâmit Zübeyr. *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Ankara: Maarif Matbaası, 1944.

- Oğuz, Öcal. “Yazılı ve Sözlü Hukuk Açısından Evlenme Pratikleri ve Töre Cinayetleri”. *Millî Folklor*, S. 95, 103-113, 2012.
- Ölçer Özünel, Evrim. *Masal Mekânında Kadın Olmak-Masallarda Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi*, 2. Basım, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2017.
- Öztelli, Cahit. *Evlerinin Önü (Bütün Halk Türküleri)*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972.
- Sarpkaya, Seçkin. “Câmasbnâme’den Masallara Şahmaran: Türkiye Sahası Masallarında Şahmaran Tipi ve Anlatıları”, *Doğüstü Varlıklar ve Anlatılar Üzerine İncelemeler*, Ed. Altuğ Orakçı, İstanbul: Kesit Yayınları, 133-146, 2018.
- Şen, Gülsüm. *Türk Masallarına Psikanalitik Yaklaşım*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2019.
- Tezel, Naki. *Türk Masalları*, 11. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2018.
- Tunç, Emrah. “Halk Hikâyelerinde Ataerkil Bir İdeoloji Olarak ‘Namus’ ve Erkek Kimliğinin Kurgulanmasında Namus Düşüncesinin Üstlendiği İşlevler Üzerine”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar*, C. 9, S. 26, 11-33, 2021.
- UR-1: “En Eski Aşk Şiiri”, (27.02.2017), 25.09.2020. <<http://www.turkeireiseleiter.com/en-eski-ask-siiri/?lang=tr>>
- Yaşar, Alperen Uluer. *Maniler Üzerine Tematik Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2018.